Borgingsdocument Burgerschap

Borgingsdocument Burgerschap

1. Burgerschap

Als team vinden wij het belangrijk om onze leerlingen te leren wat de basiswaarden van onze samenleving zijn en hier respect voor te hebben.

Je oriënteert je op jezelf en de wereld en hoe mensen met elkaar omgaan, hoe ze problemen oplossen en betekenis geven aan hun bestaan.

Met dit vakgebied willen we onze leerlingen kennis, vaardigheden en houdingen (weten, kunnen, willen) bijbrengen zodat ze zich betrokken voelen bij hun omgeving en de Nederlandse samenleving en hen in staat te stellen daaraan een bijdrage te leveren.

Inhouden zijn afgestemd op leeftijd en niveau. Ouders en medewerkers vervullen een voorbeeldfunctie bij het in praktijk brengen van burgerschapsdoelen. Onze school is een leeromgeving waar kinderen en medewerkers van en met elkaar leren. Door met elkaar samen te werken leren onze leerlingen met elkaar om te gaan en leren zij dat zij elkaar kunnen helpen.

Ouders en leraren vervullen een voorbeeldfunctie bij het in praktijk brengen van burgerschapsdoelen.

De school gebruikt het programma van de Kanjertraining en de methodes Trefwoord en Alles in 1. Middels allerlei oefeningen en lessen willen we de kinderen bewust maken van onze maatschappij en de rol die zij hierin spelen. Met burgerschapsonderwijs willen we ervoor zorgen dat onze leerlingen weten wat de basiswaarden van onze democratische samenleving zijn en leren we onze leerlingen om respect te hebben voor de verschillende aspecten van onze democratische samenleving.

In de wekelijkse lessen Kanjertraining komen de verschillende aspecten van burgerschap aan bod zoals participatie, democratie en identiteit.

We kiezen er bewust voor om burgerschapsonderwijs, naast de Kanjertraining, te verweven in ons thematisch aanbod van de methode Alles in 1 en Trefwoord. Dit doen we omdat we burgerschap zien als vaardigheid waarvoor kennis en oefentijd nodig is.

Onze school zien we daarbij als mini-samenleving waarin democratische waarden herkenbaar zijn voor leerlingen, ouders en externen en waarin geoefend mag worden.

Dit vraagt wat ons als team SWS op Wier twee dingen:

(1.) alle professionals dienen zich bewust te zijn van de doelen m.b.t. burgerschapsonderwijs en grijpen mogelijkheden aan om deze doelen te behalen (bijlage 1 SLO inhoudskaarten burgerschap)

(2.) we werken met een gezamenlijke leerstofjaarplanning waardoor de verschillende aspecten concentrisch (steeds iets uitgebreider) aan bod komen.

Vanuit onze visie dat ieder kind uniek is en zijn eigen talenten en mogelijkheden heeft. Is het de taak van onze school om elk kind volop gelegenheid te geven zich optimaal te ontwikkelen. Wij vinden het daarom belangrijk om een veilige en prettige sfeer op school te hebben. Door de verschillende vakgebieden met elkaar te verbinden wordt het voor kinderen makkelijker om de wereld om hen heen te begrijpen Naast het werken aan de basiskennis en vaardigheden vinden wij het belangrijk dat elk kind leert hoe het omgaat met anderen. De "Kanjerlessen" gaan over het bevorderen van onderling vertrouwen en zijn wie je wilt zijn. Op onze school mag ieder kind zichzelf zijn en leren om zelfstandig keuzes te maken.

2. Uitvoering programma Burgerschap

Voor burgerschapsonderwijs op SWS op Wier wordt gebruik gemaakt van de kanjertraining, de methode Trefwoord en de methode Alles in 1.

Door het geven van de lessen uit deze methodes zorgen we ervoor dat alle leerlingen de leerdoelen behalen voordat zij uitstromen naar het Voortgezet Onderwijs.

De leerkracht volgt de methodiek van kanjer, Trefwoord en Alles in 1 aangevuld met eigen onderdelen die bij het desbetreffende thema passen.

3. Methode gebruik en overig aanbod

Kanjertraining, Trefwoord, Alles in 1, (prenten-) boeken en overig aanbod/ activiteiten

3.1 Kanjertraining

Voor de sociale veiligheid en een prettig schoolklimaat voor kinderen binnen onze groepen en de school gebruiken wij de methode Kanjer.
Kanjertraining gaat over het bevorderen van onderling vertrouwen in groepen. Vertrouwen is de basis voor het creëren van rust in de klas.
Kanjertraining is een gedegen lesmethodiek voor burgerschap en het aanleren van sociale vaardigheden.
De methode kent een uitgebreid leerlingvolgsysteem (KanVAS) dat erkend is door de Cotan en door de Onderwijsinspectie wordt gebruikt om de sociale veiligheid bij kinderen te meten.

Kernwoorden van de Kanjertraining zijn: vertrouwen, rust, wederzijds respect, sociale redzaamheid, ouderbetrokkenheid, burgerschap, gezond gedrag en duurzaamheid.

In ons borgingsdocument kanjer (bijlage 3) is beschreven hoe we de methode binnen onze school gebruiken.

3.1.1 Kanjertraining en burgerschap

Op het gebied van vrijheid en gelijkwaardigheid is er een beperkt aanbod in de methodiek Kanjertraining. Bij het thema vrijheid wordt bijvoorbeeld de vrijheid van meningsuiting en van godsdienst besproken, maar andere vrijheden zoals vrijheid van vereniging of de vrijheid van vergadering en betoging komen niet aan bod, terwijl deze vrijheden net zo fundamenteel zijn voor de Nederlandse rechtstaat. Als het gaat om gelijkwaardigheid wordt in Kanjertraining het grondrecht dat iedereen, ondanks verschillen gerespecteerd wordt besproken. Echter, als het gaat om concrete voorbeelden gaat dit niet verder dan homoseksualiteit en godsdienstige verschillen. Thema's als de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen of de gelijkwaardigheid van verschillende rassen en van mensen met verschillende huidskleuren worden niet behandeld, terwijl dit wel grote thema's zijn in het actuele debat over democratische waarden en de Nederlandse cultuur. Een ander gebied waar Kanjertraining het aanbod mist om aan te sluiten op de burgerschapswet, is het onderwerp 'kennis over en respect voor verschillen'. Als het gaat om verschillen wordt er vanaf groep 1 t/m 8 nagedacht copingstrategieën en kwaliteiten van verschillende personen. Ook komen verschillen in godsdienstige overtuiging, geaardheid en sociaal-economische status incidenteel aan bod. Echter, verschillen op het gebied van handicaps, diverse gezinsvormen, etniciteit en cultuur blijven onbesproken. Kanjertraining

raadt scholen die gebruik maken van Kanjertraining aan om aanvullend materiaal bij deze thema's te zoeken om te voldoen aan de burgerschapswet.
Factsheet burgerschap in Kanjertraining

3.2 Trefwoord
Voor de levensbeschouwelijke vorming van onze leerlingen gebruiken we op school de methode *Trefwoord*. Wekelijks worden er twee lessen gegeven. De (Bijbel-)verhalen, gedichten en liederen die bij deze lessen horen, staan in de handleiding voor de leerkracht. Zo stelt *Trefwoord* verschillende thema's uit de leefwereld van de kinderen, de samenleving en de Bijbel en andere bronnen en tradities aan de orde.
De thema planning van dit schooljaar is te vinden in bijlage 5

3.2.2 Trefwoord en burgerschap

Trefwoord is een methode voor levensbeschouwing. Met Trefwoord leren kinderen om een eigen kijk op het leven te ontwikkelen (identiteits-/persoonsvorming). Ze leren omgaan met diversiteit, zich in te leven in anderen en in gesprek te gaan en elkaarsstandpunten te bevragen. Daarnaast leren ze kritisch denken en handelen, ethisch redeneren en communiceren. Leeropbrengsten waar ook binnen burgerschapsvorming aan gewerkt wordt. Trefwoord en burgerschap - Trefwoord Bijlage 4

3.3 Alles in 1
Schoolbreed thematisch, samenhangend onderwijs

In het wereldse leven hangt alles met elkaar samen. Bij Alles-in-1 doen we dat ook: we leren, beleven en ervaren wereldoriëntatie, taal en lezen in logische samenhang. Wetenschappelijk onderzoek heeft de grote waarde van taal gekoppeld aan wereldoriëntatie inmiddels ruimschoots aangetoond. Met het concept en de leermiddelen van Alles-in-1 geef je leerlingen de optimale kansen om zich te ontwikkelen én ben je zelf de regisseur van jouw onderwijs, zoals dat past bij jou en jouw leerlingen.

Kernwaarden: thematisch, betekenisvol en samenhang

Dat is waar het bij Alles-in-1 om draait.

3.3.1
Alles in 1 en burgerschap
Zoals alle vakken en vaardigheden bij Alles-in-1 heeft burgerschap een integraal karakter en dat is ook hoe curriculum.nu dat voor zich ziet.

Burgerschapsonderwijs is voor een deel 'leren over' burgerschap waarbij een methode leerstof en/of opdrachten heeft opgenomen in de leermiddelen. Voor een overzicht waar deze bouwstenen expliciet binnen Alles-in-1 zijn opgenomen, zie het schema lager in dit document (bijlage 6). In de overige projecten is burgerschap impliciet opgenomen; daar waar het logisch aansluit.

Voor een ander groot deel bestaat burgerschap uit 'leren door' en 'leren van' ervaringen in een sociale omgeving waarin leerlingen, leraren en niet-onderwijzend personeel elkaar ontmoeten. Waarbij ervaringen en opvattingen uitgewisseld worden, grenzen verkend en rekening houdend met elkaar. Doelen voor burgerschap beperken zich niet tot een vak, maar komen terug in dagelijkse schoolactiviteiten, gesprekken over gebeurtenissen in de wereld, het schoolklimaat en simpelweg in het ontmoeten van elkaar in de school

In onze thema (jaar) planning is terug te vinden welke projecten we in welke jaren en periode van het jaar aanbieden. Deze planning is terug te vinden op de SharePoint van Op Wier.

3.4 Prentenboeken
De prentenboeken aangereikt vanuit Trefwoord worden gebruikt.
Daarnaast wordt er in de onderbouw voorgelezen uit prentenboeken passend bij de thema's.
In de midden en bovenbouw wordt gebruik gemakt van de verhalen uit de verschillende methodes en daar waar kan worden extra boeken en verhalen rond een thema geleend uit de bibliotheek.

3.5 Overige aanbod/ activiteiten

Naast de inzet van de methodes “Kanjer”, “Trefwoord” en “Alles in 1”, bieden wij als school extra activiteiten aan die zorgen voor verbreding en versteviging van het aanbod.

- Wij werken op school met een leerlingenraad. De leerlingenraad vergadert ongeveer 1x in de zes weken.
- Vanaf groep 5 wordt er meegedaan aan de nationale pannenkoekendag. Hierbij maken de leerlingen zelf uitnodigingen en nodigen twee mensen uit hun omgeving uit die in het op school gemaakte restaurant kunnen komen eten.
- Als school werken we jaarlijksmee aan de zwerfvuilactie. Groep 4 t/m 8 helpen dan mee met het opruimen van zwerfvuil in de buurt van de school.
- Groep 7/8 maken gebruik van de Anne Frank krant.
- In alle groepen worden jaarlijks (in iedere geval twee) lessen gegeven uit ons erfgoedportfolio Humsterland
- Start weken bij aanvang schooljaar en na vakantieperiodes: door de inzet van de start weken besteden we aandacht aan een goede groepsvorming en een fijne sfeer in de klas.
- Natuureducatielessen (Stichting Anderswijs)
- Museumbezoek en culturele uitjes: Ieder jaar worden er verschillende culturele uitstapjes en museumbezoeken gepland. Het museumbezoek is gekoppeld aan ons erfgoedporfolio.
- Gastsprekers: Meerdere malen per jaar nodigen wij gastsprekers uit in de school, zoals collega’s van de plaatselijke bibliotheek, schrijvers en dichters, Bureau HALT.

4 Toetsing
Om binnen onze school zicht te krijgen en houden op de ontwikkeling van burgerschap bij onze leerlingen, maken wij gebruik van de vragenlijsten Burgerschap uit Kanjer (bijlag 7).
Deze vragenlijst wordt jaarlijks afgenomen en geëvalueerd.
Aan de hand van de evaluaties kan er in ons aanbod een aanpassing worden gedaan op ons aanbod.

Bijlagen:

Bijlage 1: Inhoudskaarten Burgerschap SLO

Inhoud	**Fase 1 – onderbouw po**	**Fase 2 – middenbouw po**	**Fase 3 – bovenbouw po**
kennis van en respect voor van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat[i] [ii]	**De leerling leert over……**	**De leerling leert over……**	**De leerling leert over……**
De wet gaat over de volgende basiswaarden: *a) Vrijheid van meningsuiting* *b) Gelijkwaardigheid en gelijke behandeling* *c) Verdraagzaamheid en tolerantie* *d) Afwijzen van discriminatie*	…regels en afspraken thuis en in de klas: *a) Inspraak van leerlingen bij regels (overleg)* *b) Gelijke behandeling in gelijke gevallen* *c) Situaties waarin uitzonderingen van toepassing zijn* *d) Rechtvaardig en haalbaar voor iedereen*	…regels en afspraken op school en in de leefomgeving: *a) Inspraak van leerlingen bij regels in de school (leerlingenraad)* *b) Gelijke behandeling in gelijke gevallen* *c) Situaties waarin uitzonderingen van toepassing zijn* *d) Rechtvaardig en haalbaar voor iedereen*	…wetten en afspraken in de maatschappij: *a) Inspraak van burgers in de rechtsstaat (verkiezingen)* *b) Grondrechten, mensenrechten en de rechten van het kind* *c) Rekening houden met minderheidsstandpunten* *d) Rechtvaardig en haalbaar voor iedereen*
	…verschillende rollen en verantwoordelijkheden in de omgang tussen: • *leerlingen onderling* • *volwassenen en kinderen* • *mensen in relatie tot hun omgeving (zoals dieren)*	…verschillende rollen en verantwoordelijkheden in de omgang tussen: • *mensen onderling* • *directie, leraren, ouders en leerlingen (leerlingenraad)* • *ambtsdragers (zoals politiemensen) en burgers*	..verschillende rollen en verantwoordelijkheden in een democratische rechtsstaat: • *burger – de leerling zelf* • *bestuurder (burgemeesters en wethouders, ministers en koning)* • *volksvertegenwoordiger (gemeenteraad, Provinciale Staten, Eerste en Tweede Kamer)* • *rechter (aanklager en advocaat)*

Inhoud	**Fase 1 – onderbouw po**	**Fase 2 – middenbouw po**	**Fase 3 – bovenbouw po**
kennis over en respect voor verschillen en het uitgangspunt dat mensen in gelijke gevallen gelijk worden behandeld [iii] [iv]	**De leerling leert over…**	**De leerling leert over…**	**De leerling leert over…**
Het gaat hier over overeenkomsten en verschillen met betrekking tot: • *Geslacht, gender en seksuele diversiteit, familie en thuissituatie, mogelijkheden en beperkingen* • *Politieke gezindheid, culturele identiteit, godsdienst en levensovertuiging*	…overeenkomsten en verschillen tussen leerlingen in hoe ze zichzelf en hun thuissituatie beschrijven: • *Geslacht en gender* • *Seksuele diversiteit* • *Familie en thuissituatie* • *Lichamelijke en cognitieve mogelijkheden en beperkingen*	…overeenkomsten en verschillen tussen mensen, in hoe zij zichzelf en hun thuissituatie beschrijven: • *Geslacht en gender* • *Seksuele diversiteit* • *Familie en thuissituatie* • *Lichamelijke en cognitieve mogelijkheden en beperkingen*	…overeenkomsten en verschillen tussen beelden die mensen van ‘de ander’ hebben en hoe ‘de ander’ zichzelf en zijn thuissituatie beschrijft: • *Geslacht en gender* • *Seksuele diversiteit* • *Familie en thuissituatie* • *Lichamelijke en cognitieve mogelijkheden en beperkingen*
	…overeenkomsten en verschillen in wat medeleerlingen belangrijk vinden: • *Voorkeuren en ideeën* • *Godsdienst en levensovertuiging*	…overeenkomsten en verschillen in wat mensen belangrijk vinden: • *Voorkeuren, meningen en opvattingen* • *Culturele gewoonten* • *Godsdienst en levensovertuiging*	…overeenkomsten en verschillen in wat mensen met verschillende achtergronden belangrijk vinden en manieren om met elkaar daarover in gesprek te gaan: • *Politieke ideeën* • *Culturele tradities* • *Godsdienst en levensovertuiging*

Inhoud	Fase 1 – onderbouw po	Fase 2 – middenbouw po	Fase 3 – bovenbouw po
ontwikkelen van maatschappelijke competenties in samenhang met sociale competenties[v vi vii viii ix]	**De leerling doet ervaring op met…**	**De leerling doet ervaring op met…**	**De leerling doet ervaring op met…**
Het gaat hier over maatschappelijke competenties met betrekking tot: • *Pluriformiteit: openstaan voor andere meningen en bereid zijn tot samenwerking* • *Democratie: omgaan met de vorm waarin er gezamenlijk of via vertegenwoordiging beslissingen worden genomen*	…eigen voorkeuren en ideeën verwoorden. • *Verwoorden* • *Luisteren*	…meningen en opvattingen van anderen in eigen woorden samenvatten. • *Luisteren en doorvragen*	…debatteren over actuele of maatschappelijke kwesties waarover verschillende ideeën bestaan. • *Geïnformeerd deelnemen* • *Luisteren en doorvragen* • *Zowel verschillende als overeenkomstige ideeën benoemen* • *Eigen afweging maken*
	…haar/zijn stem laten horen tijdens een beslissing.	…samen met anderen een compromis te vinden waarin rekening wordt gehouden met iedereen.	…samen met anderen manieren vinden om tot een besluit te komen.
Ontwikkelen van sociale competenties in samenhang met maatschappelijke competenties	Het is de taak van de school om sociale competenties uit te werken, passend bij de waarden die de school voorbeelduitwerkingen: https://www.slo.nl/publish/pages/4815/inhoudslijn-po-ojwjezelfendeander04-201		

Inhoud	Fase 1 – onderbouw po	Fase 2 – middenbouw po	Fase 3 – bovenbouw po	Fase 4 – onderbouw vo
De school zorgt voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden en creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden [x]	**De school zorgt voor…**	**De school zorgt voor…**	**De school zorgt voor…**	**De school zorgt voor…**
Het gaat erom dat de school zorgt voor: • *Een schoolcultuur waarin de waarden van de school en de basiswaarden van de democratische rechtsstaat zichtbaar zijn* • *Een onderwijsaanbod waarin leerlingen worden gestimuleerd om actief te handelen naar deze waarden*	…een schoolcultuur waarin leerlingen en ouders kennismaken met de waarden van de school. Deze waarden sluiten aan op de basiswaarden: • *Vrijheid van meningsuiting* • *Gelijkwaardigheid en gelijke behandeling* • *Verdraagzaamheid en tolerantie* • *Afwijzen van discriminatie* •		…een schoolcultuur waarin leerlingen actief oefenen met en handelen naar de basiswaarden en de waarden van de school. • *Vrijheid van meningsuiting* • *Gelijkwaardigheid en gelijke behandeling* • *Verdraagzaamheid en tolerantie* • *Afwijzen van discriminatie*	
	…een onderwijsaanbod waarin leerlingen steeds meer verantwoordelijkheid nemen voor elkaar en voor hun omgeving. • *Ontmoetingen* • *Ervaring opdoen met* • *Oefenen met*		…een onderwijsaanbod waarin leerlingen steeds meer verantwoordelijkheid nemen voor elkaar en hun omgeving. • *Ontmoetingen* • *Ervaring opdoen met* • *Oefenen met* • *Afstemmen op* • *Individueel en collectief belang afwegen*	

Bijlage 2: Bouwstenen burgerschap Curriculum.nu

Burgerschap

125 leraren en 18 schoolleiders hebben voor negen leergebieden de benodigde kennis en vaardigheden (bouwstenen) in kaart gebracht. De bouwstenen dienen als basis voor de herziening van de kerndoelen. Hieronder vindt u een overzicht van het leergebied Burgerschap. Ga voor meer informatie naar www.curriculum.nu/burgerschap.

		Primair onderwijs	Onderbouw voortgezet onderwijs
1	**Vrijheid en gelijkheid**		
1.1	**Vrijheid en gelijkheid**	Leerlingen leren van, door en over de waarden van de democratische rechtsstaat. Dit begint met regels/afspraken in de eigen leefomgeving en breidt uit naar de publieke ruimte en samenleving.	Leerlingen reflecteren op het functioneren van de democratische rechtsstaat en de betekenis daarvan in het leven van burgers, en oriënteren zich op basiswaarden en de spanning daartussen.
2	**Macht en inspraak**		
2.1	**Macht en inspraak**	Leerlingen leren manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen beïnvloeden. Ze maken kennis met macht en gezag en de wijze waarop dit georganiseerd is op verschillende niveaus.	Leerlingen ontwikkelen inzicht in de werking van de democratische rechtsstaat. Ze analyseren maatschappelijke vraagstukken waarin machtsverhoudingen en besluitvormingsprocessen een rol spelen.
3	**Democratische cultuur**		
3.1	**Democratische cultuur**	Leerlingen leren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Zij ervaren dat de ander ook een stem heeft en ontdekken daarbij overeenkomsten en verschillen tussen mensen.	Leerlingen leren hun mening onderbouwd te uiten en anderen daar in discussie, debat of dialoog van te overtuigen. En hoe verschillen van inzicht, waarden, overtuigingen, belangen en emoties niet altijd overbrugd kunnen of hoeven worden.
4	**Identiteit**		
4.1	**Identiteit**	Leerlingen ontdekken hun primaire en secundaire emoties, ambities, talenten en ontwikkelpunten. Ze raken bewust van identiteitsvorming en reflecteren op tradities, vieringen en rituelen.	Leerlingen verkennen hun ambities en toekomstverwachtingen. Ze onderzoeken met welke groep(en) ze zich verbonden voelen en waarom. Ze leren over spanningen tussen identiteitsaspecten.
5	**Diversiteit**		
5.1	**Diversiteit**	Leerlingen leren woorden te geven aan wat de ander doet en wil en ontdekken daarin overeenkomsten en verschillen. Ze leren onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen. Ze maken kennis met levensbeschouwelijke stromingen.	Leerlingen verkennen de diverse samenleving in Nederland in de context van een globaliserende wereld; met aandacht voor levensbeschouwelijke stromingen, waarden en overtuigingen.
6	**Solidariteit**		
6.1	**Solidariteit**	Leerlingen ontwikkelen manieren om de eigen en de belangen van anderen te behartigen; alsmede uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling te herkennen en benoemen.	Leerlingen ontwikkelen inzicht in vraagstukken rond in- en uitsluiting, rechtvaardigheid en solidariteit, en hoe daarop te handelen. Ze herkennen het gelijkheidsbeginsel uit artikel 1 van de grondwet en passen het toe.

Burgerschap

		Primair onderwijs	Onderbouw voortgezet onderwijs
7	**Digitaal samenleven**		
7.1	**Digitaal samenleven**	Leerlingen leren over de effecten van de onlinewereld op hun identiteit, persoonlijke (online) leven en op de publieke sfeer. Ze leren kritisch en creatief denken over media-inhouden en -processen en daar ook naar handelen.	Leerlingen ontwikkelen inzicht in het eigen mediagebruik en dat van de ander. Ze leren dat media invloed hebben op het sociale en politieke leven en op welke wijze. Ze onderzoeken de betrouwbaarheid van bronnen.
8	**Duurzaamheid**		
8.1	**Duurzaamheid**	Leerlingen leren in duurzaamheidskwesties over verschillende waarden en belangen en de gevolgen daarvan voor de leefomgeving, nu en later. Ze leren duurzame keuzes te herkennen en te reflecteren op hun eigen gedrag.	Leerlingen leren over de spanningen tussen de waarden en belangen die verbonden zijn met People Planet Prosperity en die invloed hebben op de leefomgeving dichtbij en veraf, nu en later, en daarbij kritisch te zijn op eigen keuzes.
9	**Globalisering**		
9.1	**Globalisering**	Leerlingen verkennen hoe zijzelf, klasgenoten en andere mensen in Nederland verbonden zijn met andere delen van wereld en leren over internationale samenwerking.	Leerlingen ontwikkelen inzicht in de verwevenheid en onderlinge afhankelijkheid van landen en gebieden, migratie en verdelingsvraagstukken; de rol van de EU en VN en hun eigen mogelijke invloed.
10	**Technologisch burgerschap**		
10.1	**Technologisch burgerschap**	Leerlingen leren over de invloed van technologische ontwikkelingen op henzelf en hun leefomgeving. Ze leren ethische kwesties te herkennen en gaan in gesprek over verschillende perspectieven, die ze zelf kunnen innemen.	Leerlingen leren vraagstukken rond technologie te analyseren en er een mening over vormen. Ze zijn zich bewust van de invloed van technologische ontwikkelingen op hun eigen leven, dat van anderen, op politiek en samenleving.
11	**Denk- en handelwijzen**		
11.1	**Denk- en handelwijzen**	Leerlingen leren kritisch denken en handelen, empathische vermogens, ethisch redeneren en communiceren. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhouden van de overige bouwstenen	Leerlingen leren kritisch denken, ethisch redeneren, communiceren en ontwikkelen empathische vermogens. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhouden van de overige bouwstenen.

[Curriculum.nu is afgerond]

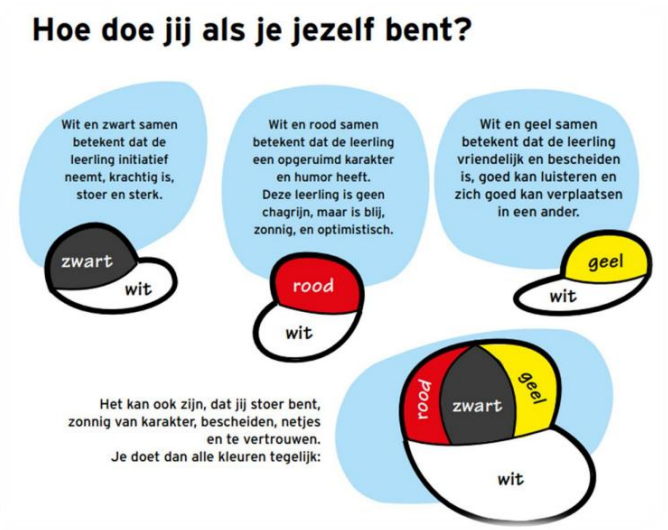
Bijlage 3:
Borgingsdocument Kanjer

Borgingsdocument Kanjer

Jaar: 2024 - 2025

Methode: Kanjertraining **Leertijd:** Minimaal 45 minuten per week **Opbouw:** • Methodeles: +/- 30 min voor het kanjerverhaal, vertrouwensoefeningen, kanjerkring e.d. • Energizers: +/- 15 min per week
Organisatie De organisatie en het verloop van de lessen gebeurt volgens de handleiding Kanjertraining. In iedere (combinatie)groep staat een deel van de Kanjertraining centraal: - Groep 1: Max en het dorp - Groep 2: Max en het dorp - Groep 3: Max en de vogel - Groep 4: Max en de klas - Groep 5/6: Max en de zwerver, - Groep 6: Werkboek deel 1. - Groep 7: Werkboek deel 2 - Groep 8: Werkboek deel 3
Afspraken – Ieder schooljaar worden de Kanjerafspraken herhaald en die worden in de lessen herhaald. – In elke groep wordt één reguliere les per week gegeven. – Alle leerkrachten spreken dezelfde 'Kanjertaal' naar de leerlingen, ouders en elkaar. – De Kanjerlessen worden aan de hele groep aangeboden. (Is er bijvoorbeeld een combigroep 4/5/6, dan geef je de lessen aan de hele combigroep) – Vanaf groep 5 2x per jaar (nov, maart) worden leerlingenvragenlijst en docentenvragenlijst afgenomen. – Laat kinderen vanaf groep 4 tweemaal per jaar het sociogram invullen – Laat kinderen vanaf groep 5 tweemaal per jaar de leerlingvragenlijst invullen – Laat kinderen vanaf groep 6 jaarlijks de sociale veiligheidslijst invullen. – Judith Schouten is de kanjercoördinator op onze school en begeleidt collega's. Zij kunnen ook bij haar terecht voor advies of hulp rondom de Kanjerlessen. –De leerkrachten bekijken en analyseren de ingevulde lijsten van hun groepen. Daarna worden deze samen met de internbegeleider besproken. De opbrengsten worden tijdens een vergadering gedeeld met het team.
Volgen van de ontwikkeling van de leerlingen De ingevulde Kanjerlijsten worden eerst door de leerkracht zelf bekeken. Als alles door de leerlingen en de docenten is ingevuld, bekijkt de docent of er opvallende onderdelen of uitspraken van leerlingen zijn. Mocht dit het geval zijn, gaat de leerkracht in gesprek met het kind om erachter te komen wat er aan de hand is.
Ouderbetrokkenheid Tijdens kennismakingsgesprekken ontvangen nieuwe ouders informatie over de werkwijze van de Kanjertraining in de school. Indien er sprake is van sociale onveiligheid informeren we ouders in een zo vroeg mogelijk stadium over o.a. interventies en gemaakte afspraken
Scholing: De kanjer coördinator houd bij wie er wanneer geschoold moet worden voor vervolg trainingen. Vaste nieuwe leerkrachten starten in het eerste jaar met de scholing voor Licentie A.

Factsheet burgerschap in Kanjertraining

Hoe doe jij als je jezelf bent?
Wit en zwart samen betekent dat de leerling initiatief neemt, krachtig is, stoer en sterk.
zwart
wit
Wit en rood samen betekent dat de leerling een opgeruimd karakter en humor heeft. Deze leerling is geen chagrijn, maar is blij, zonnig, en optimistisch.
rood
wit
Wit en geel samen betekent dat de leerling vriendelijk en bescheiden is, goed kan luisteren en zich goed kan verplaatsen in een ander.
geel
wit
Het kan ook zijn, dat jij stoer bent, zonnig van karakter, bescheiden, netjes en te vertrouwen.
Je doet dan alle kleuren tegelijk:
rood
zwart
geel
wit

Bijlage 4

Trefwoord

Trefwoord is een methode voor levensbeschouwing. Met Trefwoord leren kinderen om een eigen kijk op het leven te ontwikkelen (identiteits-/persoonsvorming). Ze leren omgaan met diversiteit, zich in te leven in anderen en in gesprek te gaan en elkaarsstandpunten te bevragen. Daarnaast leren ze kritisch denken en handelen, ethisch redeneren en communiceren. Leeropbrengsten waar ook binnen burgerschapsvorming aan gewerkt wordt.

[Trefwoord en burgerschap - Trefwoord]

Bijlage 5:

Thema planning Trefwoord 2024-2025
Week 34 (zuid); **week 35** (midden); **week 36** (noord): **Startweek** Inhoud: Samen starten met het nieuwe schooljaar. Bijbel: De schat in de aarde (Matteüs 13, 44-46). **Week 35 en 36** (26 augustus t/m 6 september): **Wat is wijs?** (wisselthema) **Inhoud**: Levenswijsheden en levenslessen. Wat is wijs, wat is zinnig? Waar haal je je wijsheid vandaan? **Bijbel**: (De meest aansprekende spreuken uit het Bijbelboek) Spreuken **Week 37 t/m 39** (9 september t/m 27 september): **Veiligheid** **Inhoud:** Over gevaren en risico's in het leven en hoe we daarmee omgaan. Over wie verantwoordelijk is voor onze veiligheid en hoe wij er zelf aan bij kunnen dragen. **Bijbel:** Koning Saul aan de macht (1 Samuël 15); David tot koning gezalfd (1 Samuel 16, 1-13); David en Goliath (1 Samuel 17); Saul is woedend (1 Samuel 18, 6-19); Jonathan helpt David (1 Samuël 20); David spaart Saul (1 Samuel 24, 1-23). **Week 40 t/m 42** (30 september t/m 18 oktober): **Macht** **Inhoud:** Over wat macht is en hoe het werkt. Over hoe mensen te machtig kunnen zijn en hoe 'zachte krachten' als humor en liefde veel gedaan kunnen krijgen. **Bijbel:** Salomo ontvangt wijsheid (1 Koningen 3, 5-15); Salomo's oordeel (1 Koningen 3, 16-20); Salomo bouwt een tempel en een paleis (1 Koningen 5 en 6); De koningin van Seba op bezoek (1 Koningen 10, 1-12); Salomo stelt God teleur (1 Koningen 11); Spreuken van koning Salomo (Spreuken). **Week 43/44** (wisselweek) **t/m 46** (21 oktober t/m 15 november): **Winnen en verliezen** **Inhoud:** Over de beste (willen) zijn en onderling vergelijken. Over omgaan met zowel winst als verlies en over de balans tussen de beste willen zijn en gewoonweg plezier hebben. **Bijbel:** Naäman lijdt aan huidvraat (2 Koningen 5,1-5a); Naäman komt aan in Israël (2 Koningen 5, 5b-8); Elisa geeft Naäman een opdracht (2 Koningen 5, 9-12); Naäman doet het tóch (2 Koningen 5, 13-14); Naäman wil Elisa belonen (2 Koningen 5, 15-19a); Gechazi wil toch wel een beloning (2 Koningen 5, 19b-27). **Week 47 t/m 49** (18 november t/m 5 december): **Willen** **Inhoud:** Over de (vrije?) wil en wat mensen daarmee doen. Over het spanningsveld tussen wat mensen willen en wat mogelijk is en over gedeelde verlangens voor de wereld. **Bijbel:** Jesaja wil mensen vertellen wat God te zeggen heeft (Jesaja 6); Mensen willen de verkeerde dingen (Jesaja 5); Jesaja wil zien hoe het kan worden (Jesaja 10, 33-34 en 11, 1-10); Een vredevorst (Jesaja 9, 1-6); Jesaja's droom (Jesaja 11, 6-9). **Week 50 en 51 (kerstthema)** (9 t/m 20 december): **Volgen** **Inhoud:** Over wie of wat je allemaal kunt volgen en wat voor invloed dit op je heeft. Over volgen in een groep: Wie loopt voorop (en is dat terecht?) en wie volgt liever? Wat is het fijne van samen volgen? En: Wanneer haak je af? **Bijbel:** Matteüs 1 en 2. **Week 2 t/m 4** (6 januari t/m 24 januari): **Kwaliteiten** **Inhoud:** Welke kwaliteiten heb je en hoe verhouden zich die tot de ander? Hoe zet je je kwaliteiten in? **Bijbel:** Simeon en Hanna (Lucas 2, 22-40); Opdracht van Jezus in de tempel (Lucas 2, 41-52); De doop van Jezus (Lucas 3, 1-21); Jezus in de woestijn (Lucas 4, 1-13); Jezus leest voor uit de Tora (Lucas 4, 14-30); Jezus zoekt leerlingen (Lucas 5, 1-11).

Week 5 en 6 (27 januari t/m 7 februari): **In beweging**
Inhoud: Sommige personen, dingen of opvattingen zijn moeilijk in beweging te krijgen. Hoe breng je ze in beweging? Wat zet jou in beweging, wat doet een appèl op jou waardoor je in actie komt?
Bijbel: Jezus bij Marta en Maria (Lucas 10, 38-42); Jezus bezoekt Zacheüs (Lucas 19, 1-10); Een vrouw zet Jezus aan het denken (Mattheüs 15, 21-28); Jezus bevrijdt een verwarde man van een demon (Lucas 8, 26-39); De lamme man bij de Schaapspoort (Johannes 5, 1-13).
Week 7, 8/9 (wisselweek) **en 10** (10 februari t/m 7 maart): **Maak er wat van**
Inhoud: Over activiteit ten opzichte van passiviteit. Over samenwerken voor een hoger doel en een betere wereld. Over investeren in de toekomst en in elkaar.
Bijbel: De berg af en meedoen (Matteüs 5, 1-16); Het grote feest (Lucas 14, 16-24). Blijf je aan de kant of doe je mee? (Matteüs 11, 16-19); Vijf domme en vijf wijze meisjes (Matteüs 25, 1-13).
Week 11 en 12 (10 maart t/m 21 maart): **Sterke verhalen**
Inhoud: Over de kracht van verhalen. Wat hebben sterke verhalen mensen te bieden? Waarom worden verhalen doorverteld? Wat halen mensen voor zichzelf uit een sterk verhaal?
Bijbel: De werkers in de wijngaard (Matteüs 20,1-16); De barmhartige Samaritaan (Lucas 10, 25-37); De verloren zoon (Lucas 15, 11-32); Bouwers op rots en op zand (Matteüs 7, 24-27).
Week 13 en 14 (24 maart t/m 4 april): **Goed doen**
Inhoud: Wat is goed, wanneer ben je een goed mens en waarom zou je dat wel of niet willen zijn? Mag je trots zijn op goede woorden en daden of is een bescheiden houding beter?
Bijbel: Farizeeër en tollenaar (Lucas 18, 9-14); Belasting betalen aan de keizer? (Lucas 20,20-26); Belangrijk zijn (Marcus 10, 35-45); Arme mensen uitnodigen (Lucas 14, 12-14).
Week 15 t/m 17 (paasthema) (7 april t/m 25 april): **Voorbij**
Inhoud: Over de eindigheid van dingen: van een leven, van een relatie, van een periode. En over het vinden van een nieuw evenwicht daarna, voorbij het afscheid, in een nieuwe fase, een nieuw begin.
Bijbel: Paasverhalen (Johannes).
Week 19 t/m 21 (6 t/m 23 mei): **Luisteren**
Inhoud: Over luisteren naar een ander en luisteren naar jezelf. Over luisteren als: doen wat de ander vraagt én over luisteren als: oor hebben voor iemands verhaal. Wat is moeilijk aan luisteren en wat is de kracht ervan?
Bijbel: Jona heeft geen zin (Jona 1, 1-3); De goede God (Jona 1, 4-16); De vis (Jona 2); Spijt (Jona 3); Boos! (Jona 4).
Week 22 t/m 24 (26 mei t/m 13 juni): **Op je sterkst**
Inhoud: Over kracht en kwetsbaarheid. Wanneer voel je je sterk en sta je in je kracht? Waar haal je kracht vandaan? Welke ervaringen maken je weerbaarder? Moet je altijd sterk zijn, of mag je ook kwetsbaarheid tonen?
Bijbel: Simson gaat iets bijzonders doen (Rechters 13, 1-25); Simson zit niet stil (Rechters 14, 1-7); Simson wordt vastgebonden (Rechters 16, 1-22); Het is afgelopen met Simson (Rechters 16, 23-31); Hemelvaartsdag (Handelingen 1, 1-14); Pinksteren (Handelingen 2).

Week 25 en 26 (16 juni t/m 27 juni): **Veelkleurig**
Inhoud: Het gerecht dat onze samenleving heet, bestaat uit veel kleuren, geuren en smaken. Wie om zich heen kijkt ziet mensen die anders eten dan jij, anders wonen, anders denken, een andere geaardheid hebben, er anders uitzien. Hoe ga je om met verscheidenheid en hoe blijf je trouw aan jezelf?
Bijbel: Je blijft wie je bent (Daniël 1, 1–7); Groente eten (Daniël 1, 8–21); Een bloedhete oven (Daniël 3); Daniël in de leeuwenkuil (Daniël 6).
Week 27 en 28 (30 juni t/m 11 juli): **Heftig!** (wisselthema)
Inhoud: Over blijde en verdrietige, jubelende en klagende, individuele en collectieve gevoelens. Hoe zijn liederen (en muziek) dragers van emoties? Wat is de functie ervan? En hoe is het om je gevoel van je af te zingen of spelen?
Bijbel: Enkele psalmen (Psalmen).
Week 27 (zuid); **week 28** (noord); **week 29** (midden): **Slotweek**
Inhoud: Afsluiting van het schooljaar.

Bijlage 6:
Alles in 1 en burgerschap

Alles-in-1
Dé methode voor samenhangend onderwijs

Grote opdrachten Burgerschap	Alles-in-1 project
1. Vrijheid en gelijkheid	Nederland – Europa – Moderne Geschiedenis
2. Macht en inspraak	Nederland – Europa – Moderne Geschiedenis
3. Democratische cultuur	Binnen alle projecten waarbij er gesprekken plaatsvinden over overeenkomsten en verschillen. Binnen project Voeding is er expliciet aandacht voor debatteren.
4. Identiteit	Mensen – Geloof + Aardrijkskunde projecten
5. Diversiteit	Geloof - Kunst + tijdens het uitvoeren van gezamenlijke (tweetallen, kleine groepjes) opdrachten bij ieder project.
6. Solidariteit	Mensen – Communicatie + n.a.v. gedichten en verhalen binnen ieder project.
7. Digitaal samenleven	Communicatie + bij het doen van een onderzoek of maken van een werkstuk bij ieder project.
8. Duurzaamheid	Milieu en Kringloop – Dieren – Planten – Energie + Aardrijkskunde projecten
9. Globalisering	Moderne Geschiedenis + Aardrijkskunde projecten
10. Technologisch burgerschap	Communicatie
11. Denk- en handelswijzen	Binnen alle projecten, ook bij expressie en doe-opdrachten

Bijlage 7
Vragenlijst Burgerschap (kanjer)

Kanjer training

PILOTVERSIE

Vragenlijst burgerschap

	Erg oneens	Beetje oneens	Neutraal	Eens	Erg eens
Ik durf in deze klas mijn mening te geven, ook als ik de enige ben met die mening.					
Kinderen met een andere godsdienst, zijn evenveel waard als ik.					
Ik heb evenveel respect voor meisjes als voor jongens.					
Ik behandel kinderen van alle huidskleuren met evenveel respect.					
Ik zou het vervelend vinden als er een gezin dat gevlucht is, naast mij komt wonen.					
Ik vind het stom als kinderen twee vaders of twee moeders hebben.					
Ik vind het stom als een meisje verliefd wordt op een meisje.					
Ik vind het stom als een jongen verliefd wordt op een jongen.					
Ik vind het stom als een jongen zich een meisje voelt, of als een meisje zich een jongen voelt (transgender).					
Ik luister naar andere meningen.					
Ik wil alleen omgaan met kinderen die dezelfde mening hebben als ik.					
Ik doe mijn best om andere meningen te begrijpen.					
Ik heb altijd gelijk.					
Ik zou bevriend kunnen zijn met iemand met een handicap.					
Ik zou bevriend kunnen zijn met iemand die homo, lesbisch of biseksueel is.					

	Erg oneens	Beetje oneens	Neutraal	Eens	Erg eens
Ik zou bevriend kunnen zijn met iemand die transgender is.					
Of iemand arm of rijk is, maakt voor vriendschap niet uit.					
Ik zou bevriend kunnen zijn met iemand die een ander geloof heeft.					
Ik zou bevriend kunnen zijn met iemand die christelijk is.					
Ik zou bevriend kunnen zijn met iemand die moslim is.					
Ik zou bevriend kunnen zijn met iemand die joods is.					
Ik zou bevriend kunnen zijn met iemand die geen geloof heeft.					
Ik ga liever om met kinderen die dezelfde huidskleur hebben als ik.					
Ik wil alleen samenwerken met mijn vrienden.					
Iemand die transgender is, zou in deze klas gepest worden.					
In deze klas hoor je erbij, ook als je niet veel geld hebt.					
In deze klas worden alle godsdiensten gerespecteerd.					
In deze klas willen kinderen alleen samenwerken met hun vrienden.					
Ik zou er iets van zeggen als een klasgenoot discrimineert.					
Als klasgenoten discrimineren of buitensluiten, kan ik daar iets aan doen.					
Ik doe me anders voor dan ik ben, zodat mijn klasgenoten mij leuker vinden.					
Ik laat me door mijn vrienden overhalen om dingen te doen die ik eigenlijk niet wil.					

	Erg oneens	Beetje oneens	Neutraal	Eens	Erg eens
Ik vind het belangrijk dat iedereen zich aan de wet houdt.					
Ik wil rekening houden met de gevoelens van anderen.					
Als ik een ander gekwetst heb, bied ik mijn excuses aan.					
Ik wil iets doen voor een goed doel.					

	Nooit	Soms	Regelmatig	Vaak	Weet ik niet
In deze klas worden vervelende grappen of opmerkingen gemaakt over iemands handicap.					
In deze klas worden vervelende grappen of opmerkingen gemaakt over homo of lesbisch zijn.					
In deze klas worden vervelende grappen of opmerkingen gemaakt over huidskleur.					
In deze klas worden kinderen buitengesloten vanwege hun huidskleur.					

Bijlage 8:
Websites met extra burgerschapsmaterialen

- Burgerschap po - SLO
- 17 Werelddoelen - 17 doelen die je deelt.
- https://www.kidsweekindeklas.nl/
- https://www.onderwijsinformatie.nl/annefrank/
- https://www.4en5mei.nl/educatie/primair-onderwijs/4-en-5-mei-denkboek
- leermaterialen - SLO
- DOEboek Burgerschap – Vredeseducatie
- Opmaak.indd
- Kidsweek - dé weekkrant voor kinderen van 7 t/m 12 jaar | Kidsweek
- 46.-75-ideeen-voor-leerlingparticipatie.pdf
- Recht voor jou - Raad voor de Rechtspraak
- EducatieveParel_Les_NietEerlijk-2eprijs-def.pdf
- 17.-Striplesbrief-kernwaarden.pdf
- Home - 26000gezichtenindeklas.nl
- Aan de slag met Armoede
- Onderwijs | Four Freedoms Awards
- Gastles over UNICEF- UNICEF
- Kinderrechtenlespakket - Stichting KidsRights
- Klokhuis: Amnesty en mensenrechten - Amnesty International
- Lessen voor basisonderwijs
- Lesmateriaal | RechtVaardig!
- Leskanalen met kant-en-klare online lessen - LessonUp
- Lesmateriaal | RechtVaardig!